

Искуство у функционисању комуналног система без срезова у НР Црној Гори показује да су превазиђени многи савезни и републички прописи којима се одређује шта све народни одбори треба да решавају у пленуму. Ранија тенденција да се задржи више послова у надлежности пленума народног одбора, како би се на једном ширем форуму разна питања детаљније претресла, све више се напушта услед развијања и усавршавања нашег друштвеног механизма. Народни одбори према појединим савезним и републичким прописима врло често имају овлашћење и обавезу да донесу допунски пропис ради одређивања ближих мерила или комплетних норми за спровођење у живот појединих њихових одредаба. Оваква овлашћења, по правилу, крећу се у границама које су одређене основним прописима па смо мишљења да би у погледу преузимања одговорности за доношење оваквих нормативних аката били често довољно квалификовани и ауторитативни и одговарајући савјети народних одбора.

Најновија дискусија која се води у вези са постављањем новог уставног система, а која је саставни део општег процеса политичке и правне изградње нашег друштвено-политичког система, даје општини односно комуналној друштвеној заједници и њеној нормативној функцији такође видно место. Отуда се у преднацртима нових устава и третира општина као „основна друштвено-политичка заједница“, која својим статутом и другим нормативним актима, а у оквиру устава и закона регулише сва питања од значаја за живот комуне.

Љубо Секулић

МАТЕРИЈАЛНО УПРАВЉАЊЕ ПАРНИЦОМ

1. — *Границе материјалног управљања парницом.* Постоје два начела о уређењу парничког поступка која опречно одређују улогу суда у формирању мериторног парничног материјала, а самим тим границе и опсег материјалног управљања парницом, начело расправно и начелно истражно

По расправном начелу странке пружају суду сав материјал који је потребан за доношење одлуке. Оне износе чињенице на којима заснивају своје захтеве и предлажу доказе за утврђење тих чињеница. Суд је ограничен само на тај од странака изнетих парнични материјал. Он може своју одлуку да заснује једино на чињеницама и доказима изнетим и предложеном од странака. По начелу истражном, напротив, сав парнични материјал потребан за одлуку прибавља суд. Он је овлашћен и дужан да пронађе и сакупи све одлучне чињенице и доказе потребне за утврђење тих чињеница. Према томе, по првом од ова два начела у формирању процесног материјала не долази до изражаја улога суда а по другом улога странака.

Искључива примена само једног од ова два начела не доводи до резултата које треба постићи. Прибављени парнични материјал има такав значај за расправу парнице да се не сме одстранити или занемарити ни улога странака ни улога суда. Напротив, обе ове улоге морају доћи до пунога изражаја. Парнични поступак мора бити заснован на суделовању суда и странака, на њиховој сарадњи у формирању мериторног парничког материјала. Сем тога то суделовање мора бити обострано интензивно вршено, мора представљати активну сарадњу суда и странака.

2. — На изложеним поставкама уређен је и систем нашег парничног поступка. У њему је предвиђено активно суделовање суда и странака у формирању мериторног парничног материјала.

Странке су овлашћене да изнесу све чињенице на којима заснивају своје захтеве и да предложе све доказе којима се утврђују те чињенице. Оне су и дужне то да учине. Ова њихова дужност изрично је предвиђена у чл. 6, ст. 2, Зак. о парн. пост. (даље ЗПП). Према томе, наш парнични поступак придаје такву важност делатности странака у формирању мериторног парничног материјала да изношење чињеница од странака, на којима оне заснивају своје захтеве, и доказа за утврђење тих чињеница предвиђа и одређује не само као овлашћење већ и као обавезу странака.

Не мању важност у систему нашег процесног права има и делатност суда. Према чл. 6 ст. 1, ЗПП суд је дужан да утврди потпуно и истинито чињенично стање, да утврди материјалну истину. Утврђење материјалне истине изискује интензивно вршење материјалног управљања парницом, интензивну активност у прибављању, сређивању и разјашњењу мериторног парничног материјала. Отуда суд у нас има врло значајну улогу у формирању мериторног парничног материјала а материјално управљање парницом обиман опсег и садржину.

Може се уопште рећи да је суд веома активан чинилац у систему нашег процесног права. Био би у очигледној противности са одредбама нашег парничног поступка пасиван став суда, став пасивног посматрача сукоба и борбе парничних странака. Веома активан чинилац суд мора бити и у вршењу материјалног управљања парницом. Управљајући парницом он не сме своју улогу сводити само на уређење спољашњег тока парнице а садржину парнице препуштати странкама. Он мора и током и садржином парнице управљати, обострано њом руководити и то руководство држати чврсто у својим рукама у току целог поступка.

3. — Али иако има обиман опсег и садржину, материјално управљање парницом подлежи једном значајном ограничењу. То ограничење односи се на чињенице потребне за доношење одлуке. Суд може узети у обзир само оне чињенице које су странка изнеле. Оне чињенице које странке нису изнеле не могу се у парници употребити. То јасно проистиче из чл. 6, ст. 4, ЗПП јер се из те законске одредбе види да суд није овлашћен да утврђује оне чињенице које странке нису изнеле.

Изложено ограничење материјалног управљања парницом ипак није такво да онемогућује акцију суда у прибављању чињеница. Напротив, и поред његовог постојања та акција може бити врло значајна. По себи се разуме да улога суда у прибављању чињеница неће доћи до изражаја ако

су странке самоиницијативно изнеле све одлучне чињенице. Али ако то странке нису учиниле, онда та улога постаје врло значајна. У таквом случају материјална истина може бити остварена само активношћу суда, настојањем суда да се све одлучне чињенице изнесу и разјасне. — Активност суда у прибављању чињеница омогућена је тиме што суд није ограничен искључиво на чињенице самоиницијативно изнете од странака. Напротив, суд у парници може да употреби и оне чињенице које странке нису самоиницијативно изнеле. Те друге чињенице могу странке изнети и на подстицај и иницијативу суда. Важно је само то да су одлучне чињенице од странака изнете а по чијој су иницијативи изнете то није важно. Према томе, круг чињеница изнетих од самих странака може бити проширен по иницијативи суда. Суд може настојати да странке изнесу чињенице које нису изнеле, може их на изношење тих чињеница побудити, подстаћи. Суд је и дужан то да учини (1). У чл. 287 ЗПП изричито је речено да ће се председник већа постављањем питања и на други целисходни начин старати да се у току расправе изнесу све одлучне чињенице и да се допуне непотпуни наводи странака о таквим чињеницама. Из ове законске одредбе јасно проистиче обавеза суда да настоји да странке све одлучне чињенице изнесу. Ту обавезу суд остварује постављањем питања странкама и на други целисходан начин.

Према томе, иако је суд ограничен само на чињенице изложене од странака, то ипак не значи да је акција суда у прибављању чињеница онемогућена. Та акција и према томе материјално управљање парницом састоји се овде у настојању суда да странке изнесу оне одлучне чињенице које нису изнеле а остварује се постављањем питања странака или на други целисходан начин.

4. — Материјално управљање парницом не подлежи изложеном ограничењу у погледу чињеница: а) које су потребне за доношење одлуке о постојању или непостојању процесних сметњи. Те чињенице може суд и сам сакупљати и прибављати, јер о процесним сметњама суд води рачуна по службеној дужности; б) о којима је реч у чл. 6, ст. 4, ЗПП. Према овој законској одредби ако из резултата расправе и доказивања произилази да странке иду за тим да располажу захтевима којима не могу располагати, суд може утврдити и чињенице које странке нису изнеле. Странке не могу располагати захтевима ако су располагања противна принудним прописима или одредбама међународних уговора или јавном моралу; в) о веродостојности појединих доказа; г) које проистичу из изведених доказа, уколико се овим чињеницама разјашњава спорна правна ствар. Из доказа које суд изводи могу проистећи и такве чињенице које странке нису изнеле. Те се чињенице имају узети у обзир ако се њима разјашњава спорна правна ствар. Према томе, све чињенице које ту правну ствар разјашњавају а проистичу из изведених доказа имају се узети у обзир, без обзира на то да ли су те чињенице странке изнеле или нису (2).

(1) Тако др. Срећко Цуља и др. Синиша Трива: Коментар Зак. о парн. поступку, II св., Загреб, 1957, с. 71.

(2) Најман: Коментар грађ. парн. поступка (превод др. С. Греговића), I књ., 1935, с. 670; Pollak; System des österreichischen Zivilprozesses, Wien, 1932, pp. 483-4.

Што се тиче доказа, наведено ограничење не важи за њих. Према чл. 6, ст. 3, ЗПП суд је овлашћен да прибави и изведе не само доказе које су странке предложиле већ и доказе које оне нису предложиле ако су они од значаја за одлучивање. Према томе, суд може да прибави и изведе и оне доказе које ниједна странка није предложила. То може он да учини чак и онда ако се једна или обе странке противе извођењу доказа.

5. — *Вршење материјалног управљања парницом.* Критеријум за оријентацију у вршењу материјалног управљања парницом пружа суду проблематика парнице. Према њој се може одредити шта представља мериторни парнични материјал и према томе које се чињенице имају у парници прибавити и разјаснити.

Проблематику парнице суд сазнаје из излагања странака и оних правних прописа који се имају у парници применити. Због тога је потребно да активност суда буде у првом реду усредсређена на упознавање онога што су странке изнеле, као и на проналажење и темељно проучавање правних прописа чија примена долази у обзир (3). Ту активност суд мора да развије од самога почетка, од првог контакта са парницом. Он пре свега треба детаљно да проучи тужбу и оне прописе чија примена према садржини тужбе може доћи у обзир. Поред тужбе од битног значаја је одбрана туженика, те је потребно да суд проучи и одбрану туженика као и оне прописе чија примена према садржини одбране може доћи у обзир.

По себи се разуме да се у почетној фази поступка не може сагледати проблематика парнице у њеној целини. У тој фази довољно је, међутим, да се уоче основна, кључна питања која се у парници постављају. Таква питања пружиле суду још на почетку парнице оријентациони ослонац за уочавање и издвајање битних чињеница од оних које то нису. Али већ на припремном рочишту проблематика парнице долази до видљивог изражаја јер суд сада има не само тужбу већ и одговор на тужбу. Из изнете и на овом рочишту употпуњене садржине тужбе и одговора на тужбу и из садржине одговарајућих правних прописа суд може на припремном рочишту доћи до јасне оријентације шта се има у парници прибавити и разјаснити и на тај начин стећи поуздан критеријум у вршењу материјалног управљања парницом.

6. — Материјално управљање парницом суд врши како у стадијуму главне расправе тако и у стадијуму припремања главне расправе. У току оба ова процесна стадијума суд материјално управља парницом. Постоји ипак разлика у процесним делатностима које суд, вршећи материјално управљање парницом, може предузети у овим стадијумима. У стадијуму припремања главне расправе докази о предмету парнице не могу се изводити а могу се извести докази само о питањима које се односе на процесне сметње. У овом стадијуму се, према томе, не може вршити разјашњење чињеница на основу којих се има донети одлука о предмету парнице. Извођење доказа и разјашњење таквих чињеница обавља се на главној рас-

(3) Др. Драгољуб Аранђеловић: Грађ. проц. право, I књ., 1932, с. 217 и 218. „Претседник већа мора, да би могао испуњавати дужности прописане § 244, бити пре почетка расправе добро упознат са судским актима, која се односе на дотичан спор, и са правним питањима, која се појављују у њему. Од тога познавања зависи успех руковања парницом.“

прави (4). Али ако се у стадијуму припремања главне расправе не могу изводити докази о предмету парнице, у њему се може извршити претресање стања ствари са странкама. У овом стадијуму се заиста има претходно расправити питање о постојању процесних сметњи, јер од процесних сметњи зависи даљи ток поступка. Али ако процесних сметњи нема, онда нема сметњи ни да се у стадијуму припремања главне расправе изврши претресање стања ствари са странкама и да се на тај начин још у овом стадијуму сакупе и среде одлучне чињенице и потребни докази (5).

7. — Сакупљање чињеница и доказа отпочиње већ подношењем тужбе. Тужилац је у тужби дужан да наведе чињенице на којима заснива свој тужбени захтев и доказе за утврђење тих чињеница. Туженик пак у своме одговору на тужбу наводи чињенице на којима заснива своју одбрану и доказе за истинитост тих чињеница. У току припремања главне расправе странке могу упућивати и поднеске у којима ће навести чињенице које намеравају уротребити на главној расправи, као и доказе које намеравају предложити. Изложено изношење чињеница и доказа представља допринос странака у сакупљању парничког материјала. Као такво оно не улази у састав материјалног управљања парницом, пошто то управљање врши суд.

Улога суда у сакупљању парничког материјала долази до изражаја и пре припремног рочишта. Нарочити значај пак она добија на самом припремном рочишту. На овом рочишту суд долази у додир са странкама, те му се пружа могућност да исцрпно претресе стање ствари са њима. У сврху успешног извршења ове делатности суд ће одмах по излагању тужбе затражити од тужиоца да употпуни своје чињеничне наводе и доказне предлоге изнете у тужби, уколико је тужба непотпуна, а ако је нејасна да тужбу разјасни. Ово исто важи и за одговор на тужбу. Ако одговор на тужбу није поднет, туженик ће сажето али потпуно изнети оне чињенице на којима заснива своју одбрану и доказе за те чињенице. У току овога расправљања, а уколико оно није довољно онда узимањем даљих изјава од странака суд ће настојати да буде изнет целокупан чињенични и доказни материјал који је потребан за доношење одлуке. Присуство странака на припремном рочишту треба искористити до крајње могуће мере и странке испитати о свима чињеницама и доказима које би могле доћи у обзир при доношењу одлуке.

По извршеном прибављању парничког материјала суд ће на припремном рочишту установити које су од прибављених одлучних чињеница неспорне а које спорне, као и који су докази од значаја за разјашњење спорних чињеница а који нису. То установљење извршиће се узимањем одговарајућих изјава од странака. Такву изјаву треба узети посебно за сваку одлучну чињеницу и за сваки предложени доказ, уколико се већ из додашњих излагања странака у подnescима и на рочишту не види јасно

(4) Према чл. 279 ЗПП председник већа може, уз сагласност странака, извршити увиђај са вештачењем и пре главне расправе. Према овој истој одредби ако се странке не противе, председник већа ће, кад је вештачење потребно, именовати и вештаке, обавестити их о предмету који треба да разгледају и позвати да до главне расправе припреме свој налаз и мишљење.

(5) В. др. Воровоје Познић: Грађ. проц. право, Београд, 1962, с. 197.

да ли је одлучна чињеница неспорна или спорна и каква је доказана вредност предложеног доказа.

8. — Материјално управљање парницом које врши суд у стадијуму припремања главне расправе има вишеструки значај. — Извршењем напред наведених радњи омогућава се пре свега уредно заказивање главне расправе. Према чл. 278 ЗПП председник већа ће према резултату расправљања на припремном рочишту одлучити који ће се сведоци и вештаци позвати за главну расправу и који ће се други докази прибавити. Да би се ова одлука о прибављању доказа за главну расправу могла донети, докази морају бити још у стадијуму припремања главне расправе сакупљени. Осим тога и чињенице морају бити изнете и разврстане у спорне и неспорне, јер се према чињеницама које су спорне опредељује доказна вредност сакупљених доказа и одређује који се од тих доказа имају прибавити за главну расправу.

Извршењем напред наведених делатности омогућује се и ефикасно провођење саме главне расправе. Закон тражи да предмет парнице буде свестрано прегресен али да се услед тога поступак не одуговлачи, тако да се расправа по могућности доврши на једном рочишту (чл. 300, ст. 2 ЗПП). Овај двоструки циљ — свестрано претресање предмета парнице и окончање исте на једном рочишту — може бити остварен само ако је у стадијуму припремања главне расправе парнични материјал већ прибављен и сређен. Јер, ако је то у овом стадијуму учињено, расправа може бити сужена и сведена само на извођење доказа и разјашњење спорних чињеница а растеређена свега другог. Тако сужена и растеређена она може бити брзо окончана а спорни чињенични материјал уједно исцрпно претресен и разјашњен.

Осим тога, узимањем исцрпних изјава од странака о чињеницама и доказима на припремном рочишту смањује се могућност изношења нових чињеница и доказа у току главне расправе и касније. То отклања одуговлачења која настају у поступку услед изношења нових чињеница и доказа и такође доприноси ефикаснијем решењу парнице.

Поступак се и поједностављује ако се наведене делатности обаве на припремном рочишту јер је поступак на припремном рочишту, који се обавља пред председником већа а не пред већем, једноставнији и економичнији.

9. — Опсег материјалног управљања парницом на главној расправи зависи пре свега од тога да ли је одржано припремно рочиште. Ако припремно рочиште није одржано, на главној расправи имају се претходно предузети све оне процесне радње које суд предузима на припремном рочишту у сврху материјалног управљања парницом. Опсег материјалног управљања парницом на главној расправи зависи и од тога да ли су битне чињенице међу странкама спорне или неспорне. Ако су битне чињенице неспорне, онда не постоји потреба за извођењем доказа и разјашњењем чињеничног стања. Уколико у таквом случају парница не буде расправљена на какав други начин, странке ће на главној расправи изнећи и образложити само своја правна разлагања која се односе на предмет парнице. Међутим, ако су битне чињенице спорне, мора се најпре приступити њиховом разјашњењу.

10. — Иако се радњама које обухвата само припрема материјал за доношење одлуке а сама одлука не доноси, материјално управљање парницом је ипак од битног значаја за расправу парнице. Оно задира дубоко у саму суштину парнице. Суштину парнице чини у првом реду остварење материјалне истине у парници, утврђење потпуног и истинитог чињеничног стања. Ако је у парници чињенично стање потпуно и истинито утврђено, онда је потребно само да се на тако утврђено чињенично стање примени одговарајућа правна норма, па да парница буде правилно расправљена. Утврђено чињенично стање и одговарајућа правна норма чине чињенични и правни основ на којима се заснива одлука у парници. Сама одлука у ствари није ништа друго до логична консеквенца утврђеног чињеничног и правног основа. Ако су та два основа правилно утврђени, биће правилна и донета одлука.

Материјалним управљањем парницом омогућује се правилно утврђење чињеничног основа одлуке. Тиме што чињенично стање употпуњује и што га свестрано разјашњава, материјално управљање парницом по правилу доводи до утврђења потпуног и истинитог чињеничног стања, до реализације материјалне истине у парници. Као такво оно у великој мери доприноси да одлука у парници буде правилно донета. Материјално управљање парницом омогућује и брзо, без одуговлачења провођење поступка. Ако све одлучне чињенице буду прибављене и разјашњене само на два рочишта, на припремном и једном рочишту за главну расправу, поступак пред првостепеним судом биће врло брзо окончан. Поред тога отклониле се и потреба за укидањем одлуке због непотпуно или погрешно утврђеног чињеничног стања поновним провођењем првостепеног поступка. Према томе, материјално управљање парницом је делатност суда која у великој мери доприноси остварењу правилне и експедитивне расправе парнице, те оно као такво мора имати битан значај за парницу.

Драгољуб Петровић

О МОРАЛНОМ ПРАВУ ПРЕВОДИЛАЦА

Искуства која прате преводиоце у вези са њиховим легитимним правима руководе нас да се осврнемо на ово питање, утолико пре што се и раније у више махова и са других страна указивало на потребу поштовања преводилачких права и овлашћења, и што се у том правцу још ништа није изменило, бар не у позитивном смислу. Реч је у првом реду о поштовању моралних права преводилаца и о неповољним последицама које нужно проистичу из повреде ових права.

Зато бисмо желели да овде подсетимо на законске основе преводилачких права, тј. да ово питање размотримо из чисто правног аспекта. Најпознатији основ заштити права преводилаца поставила је Бернска конвенција за заштиту књижевних и уметничких дела (ревизијом у Бер-